

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

МАР'ІНА ОЛЕНА ЮРІЇВНА

УДК 02:004:316.77(043:3)

**БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ В ЦИФРОВОМУ МЕДІАПРОСТОРІ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ**

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук із соціальних комунікацій

Харків – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України

Науковий консультант доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Давидова Ірина Олександрівна,
Харківська державна академія культури,
завідувач кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи

Офіційні опоненти: доктор технічних наук, професор
Сенченко Микола Іванович,
державна наукова установа «Книжкова палата
України імені Івана Федорова», директор

доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
Кунанець Наталія Едуардівна,
Національний університет «Львівська
політехніка», професор кафедри
інформаційних систем та мереж

доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Бутиріна Марія Валеріївна,
Дніпровський національний університет імені
О. Гончара, завідувач кафедри масової та
міжнародної комунікації

Захист відбудеться «18» жовтня 2018 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.807.02 в Харківській державній академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської державної академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

Автореферат розіслано «17» вересня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. А. Маркова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні процеси глобалізації, активне впровадження новітніх комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людства, інтенсивні темпи розширення мережевого простору інтегрують світову спільноту в цифрову еру, вплив якої змінює базові характеристики соціоекономічного життя, склад і структуру соціуму, комунікаційні реалії. В новому мультимедійному та багатоплатформовому цифровому медіапросторі пріоритет надається конвергентно-інтеграційним процесам, що спричиняє фундаментальні перетворення в системі соціальних комунікацій, зокрема в бібліотечно-інформаційній сфері.

Реалії цифрового медіапростору – еволюція технічних засобів, вражаючі темпи зростання контенту, технологічні тенденції, що поступово формують структуру численних медіасередовищ, та зумовлена ними нова інформаційна ситуація – швидко поширюються на бібліотечно-інформаційну галузь, окреслюючи проблемні моменти цифрової адаптації бібліотек до електронного технологічного середовища. Цифрова модернізація бібліотек створює нові можливості та підвищує ефективність діяльності, проте сукупний ефект від неї виявляється слабшим очікуваного. Сучасна медіаситуація призводить до інертної адаптації бібліотек до цифрового простору, що, з одного боку, пояснюється професійним консерватизмом, з іншого – складністю технологічних та організаційних інновацій.

Значимість і невідворотність трансформацій у соціокомунікаційній сфері та сфері інформаційного виробництва, невпинне розгортання процесів медіатизації суспільства, актуальність веб-орієнтованої концепції розвитку бібліотек свідчать про об'єктивну необхідність наукового обґрунтування єдиних підходів до визначення вираженої стратегії їх реалізації в цифровому медіапросторі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до комплексної науково-дослідної теми Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури: інноваційні стратегії розвитку» (державний реєстраційний номер 0109U000512), у межах науково-дослідної теми кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи «Трансформація бібліотечної діяльності як складова формування нової комунікативної реальності».

Мета дисертаційного дослідження – теоретико-методологічне обґрунтування перспектив розвитку бібліотек України та шляхів їх адаптації до цифрового медіапростору.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що розвиток бібліотек у цифровому медіапросторі відбувається відповідно до фундаментальних технологічних, медіальних та соціальних перетворень у соціокомунікаційній сфері суспільства. Незважаючи на об'єктивно існуючі процеси цифрової адаптації бібліотек України, наявність певних обмежень щодо реалізації їх цифрового потенціалу потребує обґрунтування стратегії розвитку, здатної стимулювати цифрову еволюцію галузі.

Реалізація зазначеної мети та перевірка робочої гіпотези передбачає вирішення таких головних **завдань**:

- дослідити тенденції формування цифрового медіапростору інформаційного суспільства;
- систематизувати наукові уявлення щодо функціонування бібліотек у цифровому медіапросторі;
- визначити методологічні засади дослідження;
- виявити загальносвітові та національні тенденції цифрової адаптації бібліотек;
- охарактеризувати основні напрями та динаміку інтеграції бібліотек до цифрового медіапростору;
- обґрунтувати необхідність запровадження й реалізації контент-стратегії бібліотек у цифровому медіапросторі;
- з'ясувати можливості застосування соціокомунікаційних технологій для вдосконалення управління бібліотечною діяльністю в цифровому медіапросторі;
- проаналізувати стан нормативно-правової бази функціонування бібліотек у цифровому медіапросторі;
- окреслити шляхи інтеграції бібліотек України до євроатлантичного цифрового контенту.

Об'єкт дослідження – бібліотеки в цифровому медіапросторі.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади адаптації бібліотек України до цифрового медіапростору.

Методи дослідження визначаються специфікою дисертаційної роботи, ґрунтуються на застосуванні комплексу наукових підходів: системного, синергетичного, когнітивного, соціокомунікативного, використання методологічного потенціалу яких уможливило наукове осмислення й обґрунтування напрямів адаптації бібліотек України до цифрового медіапростору та визначення стратегії їх подальшого розвитку.

На різних етапах дослідження було застосовано відповідні методи: джерелознавчий аналіз – для з'ясування наукового ставлення до об'єкта дослідження; метод термінологічного аналізу – для уточнен-

ня поняттєвого апарату досліджуваної предметної сфери, визначення змісту базових понять; статистичний метод і методи веб-аналітики – для аналізу кількісних і якісних показників ефективності цифрових активів бібліотек; прогнозно-аналітичний – для визначення перспектив цифрової модернізації бібліотек.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше*:

- обґрунтовано новий науковий напрям, пов'язаний з формуванням, збереженням і підвищенням статусу бібліотек у системі електронних комунікацій;

- розкрито зміст адаптації бібліотек до цифрового медіапростору, який висвітлено як процес цілеспрямованої зміни параметрів їх діяльності та структури; основною метою цифрової адаптації бібліотек визначено долучення до соціотехнічних процесів формування цифрового медіапростору; головними адаптивними можливостями, які сприятимуть пристосуванню до будь-якого екзогенного або ендогенного впливу цифрового медіапростору, є відкритість, соціальна довіра, соціальний капітал бібліотек;

- виявлено, що загальносвітовими тенденціями цифрової адаптації бібліотек є багатовекторність інтеграції бібліотечних установ до цифрового медіапростору, диверсифікація інформаційної діяльності, опанування інноваційних напрямів, посилення ресурсних і техніко-технологічних складників, реструктуризація бібліотечно-інформаційної галузі;

- визначено основні напрями інтеграції бібліотек до цифрового медіапростору: створення мультисервісних цифрових активів; віртуалізація інформаційних продуктів та сервісної складової; просування в новітніх медіа; розгортання соціокомунікаційної діяльності бібліотек у глобальному електронному середовищі;

- запропоновано контент-стратегію розвитку бібліотек у цифровому медіапросторі, яка розглядається як раціональний, конструктивний, послідовний, гнучкий щодо невизначеності умов зовнішнього оточення бібліотек механізм адаптації, спрямований на вирішення питань: оцифрування; диверсифікації цифрового контенту; створення сховищ цифрового збереження; відбору й агрегації контенту цифрового походження для подальшого збереження; організації довгострокового цифрового збереження; розгортання цифрового бібліотечно-інформаційного виробництва; забезпечення відкритого доступу до цифрової інформації; репрезентації та просування національного контенту в глобальному цифровому просторі;

- запропоновано парадигму цифровізації наукового контенту, пов'язану з розвитком відкритих архівів, масштабним веб-архіву-

ванням, створенням цифрових активів, розвитком соціокомунікаційної діяльності в цифровому просторі, яка базується на застосуванні сучасних соціокомунікаційних технологій – краудсорсингу, системної модернізації бібліотечної діяльності, ефективному використанні когнітивного потенціалу бібліотечних фахівців, соціокультурного проектування;

- визначено рівні цифрової модернізації бібліотек України, залежно від їх техніко-технологічного оснащення, відкритості до цифрових перетворень, ефективності системи управління;

удосконалено:

- терміносистему предметної сфери цифрового медіапростору на основі уточнення сутності його базових понять «цифрова адаптація», «цифрова модернізація»;

- систему управління бібліотечною діяльністю за цифрових умов з позиції урівноваження темпів техніко-технологічного й соціального розвитку бібліотек у цифровому медіапросторі, виявлення оптимальних моделей інтелектуальних сервісів, призначених для ефективного подання знань і реалізації концепції цифрової семантичної бібліотеки;

набуло подальшого розвитку:

- уявлення про техніко-технологічну, організаційну та функціональну складові адаптації бібліотек до цифрового медіапростору;

- методики збереження цифрових активів бібліотек, моделі перекодування в електронний формат документної спадщини людства;

- уявлення про напрями, логіку реалізації та просування бібліотек у новітніх медіа.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження становлять теоретико-методологічні й організаційно-методичні засади цифрової модернізації бібліотек у медіапросторі інформаційного суспільства. Значущість дисертації полягає в збагаченні новими знаннями теорії соціальних комунікацій і бібліотекознавства. Викладені в дисертаційній роботі положення можна використовувати як теоретичну базу для подальших наукових досліджень; у навчальному процесі профільних закладів вищої освіти, системі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців; у діяльності бібліотечних установ України. Окремі наукові результати дисертаційного дослідження реалізовані в навчальному процесі факультету соціальних комунікацій Харківської державної академії культури для вдосконалення й оновлення змісту та структури навчальних курсів, про що свідчить акт про впровадження.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана самостійно, найважливіші наукові результати та висновки одержані дисертантом особисто. В публікаціях, виконаних у співавторстві, внесок здобувача складає 60%.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, висновки, результати дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: «Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2010, 2011, 2012, 2016, 2017), «Скворцовские чтения-2011». «Библиотечное дело-2011: Библиотечно-информационная деятельность в условиях модернизации общества» (Москва, 2011), «Документознавство. Библиотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики» (Київ, 2011), «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (Харків, 2012, 2016), «Короленківські читання 2013». «Бібліотеки, музеї, архіви у медіа-просторі регіону» (Харків, 2013), «Короленківські читання 2014». «Бібліотеки, архіви, музеї: формування цифрового регіонального простору» (Харків, 2014), «Бібліотека. Наука. Комунікація» (Київ, 2015), «Короленківські читання 2015», «Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку» (Харків, 2015), «Проблеми розвитку документально-інформаційних систем у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі» (Рівне, 2016), «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору» (Київ, 2016), «Библиотека как феномен культуры» : Информационные ресурсы библиотек в образовательной, научной и социокультурной среде» (Мінськ, 2016), «Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек» (Київ, 2017), «Медіа: минуле, сучасність, майбутнє» (Харків, 2018).

Публікації. Основні наукові результати дослідження викладені в 45 публікаціях: 1 монографія, 3 наукові публікації у зарубіжних періодичних виданнях, 18 статей (серед яких 2 – у науковому журналі України, який входить до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus, 16 – у фахових виданнях України, визначених МОН України), 16 тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, 7 – інші публікації.

Структура й обсяг дисертації. Робота містить вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел з 630 найменувань (58 стор.), 9 додатків (86 стор.). Текст проілюстровано 6 таблицями, 24 рисунками. Загальний обсяг дисертації – 514 сторінок. Основний текст викладено на 360 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методологію, методи дослідження, виявлено зв'язок роботи з науковими темами. Розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дисертації, публікації, особистий внесок здобувача.

У **першому розділі «Методологічні засади дослідження інтеграції бібліотечно-інформаційної галузі до цифрового медіапростору»**, який складається з трьох підрозділів, визначено тенденції формування системи електронних комунікацій суспільства, проаналізовано стан наукової розробленості проблематики; обґрунтовано методологію, методи дослідження.

Доведено, що авангардна роль цифрових технологій у глобальному інформаційному просторі викликає нову залежність соціального розвитку від рівня піднесення, прогресування технологічного сектора. Динаміка розвитку цифрового медіапростору підтримується винаходами інноваційних технологій, пристроїв, інтерфейсів, розширенням мережевої аудиторії, новими інструментами управління комунікацією в суспільстві, потужними темпами розвитку цифрового контенту. Цифрові трансформації засвідчують амбівалентність і суперечливість соціокомунікативних процесів. Обґрунтовано, що цифровий медіапростір сприяє глибинному соціальному взаємозв'язку, проте, поглиблює цифровий розрив у соціумі на всіх рівнях. Визначено, що цифровий медіапростір створює новий соціокультурний вимір – дочасний, швидкоплинний, фрагментарний, глобалізований, безмежний, взаємозалежний, такий, що характеризується високою мобільністю людини, соціальних систем, соціальних інститутів і новим рівнем розвитку їхньої комунікаційної взаємодії. Він формує безпрецедентні умови для організації збереження культурної, наукової і цифрової спадщини, водночас, загострює чимало проблемних ситуацій у сфері збереження, інтеграції, надання доступу до цифрових активів.

Підкреслено: значимість та невідворотність трансформацій, пов'язаних із цифровим прогресом в інформаційній сфері, набувають фундаментального підтвердження в сучасних дослідженнях домінуючого технологічного устрою суспільства. Цифровий медіапростір і проблеми його розвитку стають предметом міждисциплінарних професійних інтересів фахівців у галузі інформатики, соціальної філософії, психології, лінгвістики, педагогіки, економіки,

соціології, соціальних комунікацій та інших наукових сфер. Попри різноманітність підходів, методологічних моделей і науково-дослідницьких цілей, констатовано: стрімкий розвиток техніки та цифрових технологій, як найпотужнішого фактора соціальних перетворень, актуалізує широкий спектр складних світоглядних питань. Глобальна долученість до процесів формування цифрового медіапростору потребує вирішення не лише технічних та комунікаційних, але й соціокультурних проблем, детермінованих самим фактом його формування. Окреслення основних трендів розвитку системи цифрових комунікацій суспільства та ґрунтовний аналіз теоретичних узагальнень наукових доробків останніх років актуалізують необхідність переосмислення ролі бібліотеки в становленні цифрового медіапростору.

Відзначено, що високотехнологічний період розвитку інформаційного суспільства поступово змінює бібліотечно-інформаційну сферу діяльності – методи та процеси опрацювання, накопичення, трансляції інформації і знань, інструменти визначення інформаційно-комунікативних потреб користувачів, безпосередньо потреби, способи їх задоволення; техніко-технологічний базис бібліотечно-інформаційного виробництва.

Проблематика майбутнього бібліотек у цифровому медіапросторі висвітлена в наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних учених: І. П. Антоненко, Г. Г. Асєєва, О. В. Баркової, Ф. С. Воройського, В. М. Горового, Т. Ю. Гранчак, І. О. Давидової, В. О. Ільганаєвої, О. М. Кобелева, В. О. Копанєвої, Н. Е. Кунанець, О. В. Ліндеман, І. В. Лобузїна, К. В. Лобузїної, В. К. Степанова, О. В. Сютюренка, О. С. Онищенко, М. І. Сенченка, Г. В. Шемаєвої, Я. Л. Шрайберга, Т. О. Ярошенко, D. Askey, K. Arlitsch, M. Casey, J. Davis, D. Fichter, J. Furner, G. L. Hart, C. Hauschke, R. Holley, S. R. Pandey, R. Roberts, A. Tammaro, St. Watt, N. Wargier. Їх різноаспектний та ґрунтовний аналіз засвідчив нагальну необхідність і своєчасність дослідження проблематики адаптації бібліотек до реалій цифрового простору, довів, що опрацювання окремих аспектів досліджуваної теми відбувається одночасно на теоретичному й емпіричному рівнях. У наукових працях значна увага приділяється організаційно-технологічному напрямку цифрової адаптації бібліотек; активно вивчається проблематика економіко-правової бази функціонування бібліотечних установ за цифровою ери. Водночас, невизначено напрями інтеграції бібліотек до цифрового медіапростору, особливості їх адаптації, роль у процесах поширення цифрового контенту й реалізації масштабних цифрових проектів. У публікаціях науковців позначено вектори мож-

ливого руху вітчизняних і зарубіжних бібліотечних установ у цифровому просторі, проте не узагальнено концепцію їх реалізації; засвідчено пришвидшення цифрової адаптації бібліотек в останні роки, але не розглянуто її як значущий чинник трансформації та прогресування бібліотечно-інформаційної сфери стосовно реалій цифрового медіапростору, загальних стратегій суспільного розвитку.

Зазначено, що методологічна база дослідження ґрунтується на засадах використання соціокомунікативного, когнітивного, системного, синергетичного підходів. Застосування соціокомунікативного підходу дозволило довести концептуальний зв'язок між тенденціями розгортання цифрового медіапростору та формуванням адаптаційних стратегій розвитку бібліотек. Його методологічний потенціал уможливив обґрунтувати сутність адаптації бібліотек до реалій цифрового медіапростору; визначити адаптацію бібліотек до цифрового простору як процес цілеспрямованої зміни параметрів діяльності та структури. Основним критерієм позитивної адаптації визначено підтримку такого рівня комунікативної діяльності бібліотечних установ у цифровому медіапросторі, який дозволяє задовольняти комунікативні потреби індивідів, соціальних груп, суспільства; формувати, зберігати, підвищувати соціальний статус у системі цифрових комунікацій. Основна мета адаптації бібліотек – з'ясування механізмів гнучкості їх долучення до соціотехнічних процесів формування цифрового медіапростору. Констатовано два види цифрової адаптації бібліотек: пасивна або «стратегія цифрової присутності», якій притаманний низький рівень розвитку комунікації із суспільством; активна, що передбачає формування цілісної комунікаційної стратегії через опанування цифрових технологій, платформ, середовищ, налагодження на їх основі ефективної комунікативної взаємодії з окремими користувачами та суспільством загалом.

Когнітивний підхід дозволив: визначити особливості та виявити закономірності процесів генерації, трансляції та споживання інформації і знань у системі цифрових комунікацій; вивчити мотиваційні механізми звернення користувачької аудиторії до контенту цифрових платформ; дослідити комунікативно-пізнавальні потреби користувачів, окреслити способи їх задоволення засобами бібліотечно-інформаційної діяльності, реалізованої в цифровому медіапросторі; розглянути бібліотеку як складову цифрової інформаційної інфраструктури суспільства, визначити стратегічне бачення її місця в глобальному електронному медіасередовищі. З точки зору системного підходу досліджено особливості та тенденції розгортання цифрового медіапростору; констатовано взаємозумовленість, значимість

і невідворотність системних трансформацій у бібліотечно-інформаційній сфері, пов'язаних із цифровим прогресом. Системний підхід надав можливості визначити зовнішні та внутрішні чинники цифрової адаптації бібліотек, висвітлити багатовекторність інтеграції бібліотек до глобального електронного середовища.

Методологічний потенціал синергетичного підходу вможливив ґрунтовніше вивчити адаптивні можливості бібліотек, виявити нові факти, доповнити уявлення про феноменологію, функції, механізми детермінації. Використання синергетичного підходу дозволило розглянути адаптацію як самоорганізовану систему взаємодії бібліотеки у цифровому просторі, в якій під дією біфуркації виникають нестійкі стани, що викликають перебудову як самої бібліотечної установи, так і, частково, цифрового медіапростору. На основі дослідження проблеми керованого розвитку бібліотек у цифровому просторі з позиції синергетичного підходу доведено неефективність класичних управлінських схем і необхідність актуалізації процесів самоорганізації та самокерованого розвитку.

Реалізація мети і завдань дослідження потребувала застосування комплексу сучасних наукових методів веб-аналітики, контент-аналізу, статистичного методу опрацювання даних, використання яких уможливило визначити рівень цифрової адаптації та здійснити порівняльний аналіз розвитку цифрових активів вітчизняних і зарубіжних бібліотек. Досліджено 762 веб-осередки бібліотек: 185 сайтів національних бібліотек різних країн світу, 19 порталів електронних бібліотек, 13 сайтів бібліотек України загальнодержавного значення, 23 сайти ОУНБ; 522 акаунти в 28 платформах соціальних медіа.

У другому розділі **«Формування цифрового медіапростору українського суспільства»**, який складається з трьох підрозділів, досліджено організаційну та техніко-технологічну складові адаптації бібліотек до цифрового медіапростору; окреслено сучасний стан цифрової модернізації українських бібліотек.

Виявлено, що на фоні загального розвою цифрового медіапростору бібліотечні установи об'єктивно прискорюють процеси технологічного й еволюційного поступу, проте частково втрачають не лише можливість збирати, опрацьовувати, зберігати друковані та цифрові об'єкти, забезпечувати доступ до них, а й брати участь у загальній координації й регулюванні означених процесів в інформаційному суспільстві. Бібліотеки України демонструють лише початкову стадію цифрової модернізації, яка в подальшому створить реальну основу щодо їх соціокомунікаційної діяльності в цифровому медіа-

просторі та глобальній системі виробництва інформації і знань. Інертність цифрової адаптації бібліотечної галузі пояснюється надшвидкою динамікою та потужними темпами розвою цифрового медіапростору; ущільненням у часі цифрової модернізації бібліотечної галузі, стихійністю й уповільненням процесів цифровізації бібліотек; незавершеністю повного циклу трансформаційних й інноваційних змін; циклічним загостренням ключових законодавчих, техніко-технологічних, матеріально-технічних, методичних проблем; тривалою системною управлінською кризою, індустріальними методами організації й управління бібліотечно-інформаційним виробництвом; усталеністю та професійним консерватизмом; браком ресурсів. Векторність, масштаби, напрями цифрової адаптації бібліотек залежать від стадії інформатизації суспільства, динаміки його цифрового зростання, наявності цифрового досвіду, довіри до цифрового простору; рівня розвинутості та соціальної затребуваності бібліотечної галузі, її спроможності створювати й реалізовувати концепції інформатизації, інтелектуалізації, актуалізації ресурсної бази в контексті гуманізації суспільного життя.

З'ясовано, що організаційна складова цифрової адаптації бібліотек охоплює процеси: створення нової змістовної площини професійного простору бібліотечно-інформаційної галузі; посилення веб-присутності бібліотек; формування якісно нової комунікаційної багатоваріантної взаємодії з академічною спільнотою, споживачами; створення консолідованого електронного інформаційного простору науки, освіти, культури на локальному, національному та міжнародному рівнях; долучення до процесів глобального співробітництва з іншими учасниками інформаційного суспільства; оптимізації процесу інтеграції національного консолідованого цифрового контенту в європейський та світовий інформаційний простори; лобювання та здійснення заходів правового, економічного, техніко-технологічного спрямувань щодо збереження та використання суспільно значущої інформації, ствердження авангардної ролі бібліотечно-інформаційної галузі в цих процесах; удосконалення механізмів управління інформаційними потоками в цифровому медіапросторі.

Доведено, що техніко-технологічна складова цифрової адаптації бібліотек передбачає: упровадження новітніх цифрових технологій; створення електронної інфраструктури бібліотечного виробництва; автоматизацію процесів бібліотечно-інформаційної діяльності; розвиток електронних інформаційних ресурсів; розширення спектра інформаційних продуктів і послуг; оцифрування; кумуляцію, довго-

строкове збереження, створення копій інформаційних об'єктів; систематизованих цифрових активів; надання доступу до цифрових активів на постійній основі в довгостроковій перспективі; застосування новітніх форм мережевого обслуговування; створення інтернет-представництв; кураторство всіх видів контенту; розробку спеціалізованих програмних засобів і технологічних платформ агрегації та опрацювання цифрового контенту; розбудову технічної інфраструктури консолідації і збереження інформації та даних.

Функціональна складова цифрової адаптації бібліотек охоплює напрями: створення, організації доступу до інформаційних баз на національному й загальносвітовому рівнях; актуалізації ресурсної бази бібліотечної галузі в цифровому медіапросторі; збереження та популяризації культурної, наукової, цифрової спадщини суспільства; організації та підтримки інформаційно-аналітичної діяльності в системі соціального управління; упровадження інтелектуальних технологій бібліотечно-інформаційної діяльності; підвищення ефективності наукових досліджень, системи освіти; створення інструментарію та технологій проведення наукових розвідок; вироблення способів та методів подолання інформаційної та цифрової нерівності в інформаційному просторі; сприяння підвищенню медіаграмотності в суспільстві; утілення нових форматів роботи бібліотек, зокрема цифрових лабораторій.

Акцентовано, що вектор технологізації бібліотечно-інформаційної сфери спрямований на опанування інтерактивного функціоналу концепції Web 2.0, семантичних технологій Web 3.0, інтелектуального Web 4.0, перспективної версії Web 5.0. Означені технології якісно збагачують спектр, змінюють жанрову палітру бібліотечних інформаційних продуктів та послуг, уможливають консолідацію й інтеграцію цифрових активів, сприяють налагодженню взаємодії з аудиторією користувачів, надаючи їм певні повноваження, пришвидшують цифрову модернізацію бібліотек, уможливають веб-орієнтовану концепцію їх розвитку. Якісне піднесення бібліотек уможливується на основі системної технологізації.

Доведено, що адаптація українських бібліотек до цифрового простору розпочинається з окремих ініціатив упровадження технологій, створення незначного спектра сервісів, продуктів та послуг, тобто з локальної оптимізації бібліотечного виробництва. Процеси цифрової адаптації не мають системного характеру, є фрагментарними, дискретними. Технологізація бібліотечної галузі України переважно спонтанна, випадкова, відбувається неузгоджено, разме-

жовано та здебільшого інтуїтивно. Зосереджуючись на опануванні окремих технологічних трендів, бібліотеки продовжують розвиватись відповідно до старих фрагментованих просторових і часових зразків доелектронної епохи. Розгортання основних напрямів їх інтеграції до цифрового простору пов'язано з формуванням масштабних цифрових активів на національному й інституціональному рівнях – БД, ЕБ, репозитаріїв; започаткуванням зусиллями окремих бібліотечних установ локальних ініціатив по оцифруванню та формуванню колекцій, а також напрацюванням практики популяризації останніх у соціальному контенті. Лише невелика кількість потужних українських бібліотек національного, регіонального рівнів й університетських бібліотечних установ здійснює помітний рух у цифровому медіапросторі.

Виокремлено п'ять рівнів цифрової модернізації вітчизняних бібліотек. Перший, найнижчий, рівень мають бібліотечні установи, що свідомо або мимоволі чинять опір цифровим перетворенням, уникають цифрової адаптації, виправдовуючи свою позицію наслідками кризових явищ. Другий рівень посідають бібліотеки, діяльність і напрацювання яких пов'язані з початковою стадією цифрової адаптації; ініціативи є розрізненими, не узгоджуються з корпоративною стратегією, не орієнтовані на взаємодію з користувачами. Третій щабель займають бібліотечні установи, які перебувають на стадії дослідження й випробовування адаптивного потенціалу, поступово використовуючи прихований резерв ресурсів. Характерною ознакою бібліотек четвертого рівня є орієнтованість на реалізацію революційного потенціалу цифрових ініціатив, отримання «цифрових дивідендів», відтворюваних результатів цифрової модернізації; їх адаптаційна діяльність є керованою, координованою. Вищий, п'ятий, щабель посідають бібліотеки, що успішно втілюють стратегію цифрової модернізації, оптимізації бібліотечно-інформаційного виробництва.

Під час вебометричного дослідження 36 сайтів українських бібліотек виявлено: функціонування в 9 інтернет-сегментах (переважно в сегментах «Бібліотеки та музеї», «Соціальні науки»); лідерство ресурсів НБУВ, НБУ для дітей, ХДНБ ім. В. Г. Короленка; широку аудиторію користувачів з різних країн світу; потужний трафік із 10 соціальних мереж; стагнацію бібліотечної блогосфери; високі метрики відвідуваності лише окремих цифрових проєктів (глибина переглядів: 1-4 стор.; час перебування користувачів 0:27-5:07 год. за день); високий показник відмов (до 82,6%).

Констатовано потужну динаміку створення та наповнення українських репозитаріїв, що посідають високі позиції на світовому рівні за різними показниками: кількість представлених документів, видимість ресурсу в мережі. Першість належить «Sumy State University Institutional Repository», що в загальносвітовому рейтингу посідає 315 місце серед 4365. Зауважено на проблемі оновлення спектра мережових бібліотечних продуктів та послуг.

Сформульовано висновок про зростаючий потенціал українських бібліотек у системі цифрових комунікацій, позначення ними «точок зростання». Відзначено затребуваність бібліотечних веб-проектів на національному та достатньо високі позиції окремих вітчизняних ресурсів на світовому рівнях. Констатовано початковий етап презентації цифрової культурної спадщини України в міжнародних цифрових бібліотеках. Акцентовано, що експансивна адаптація вітчизняних бібліотек до цифрового простору потребує системного перезавантаження галузі, завершення техніко-технологічних, організаційних, управлінських трансформацій, створення потужної цифрової інфраструктури, реалізації цифрових активів наукової, історико-культурної, цифрової спадщини суспільства; активної участі в системі цифрових комунікацій, активізації інформаційно-знанневого та культуротворчого потенціалу, пошуку нових напрямів інтеграції в цифровий медіапростір. При цьому темпи цифрової адаптації бібліотек повинні бути випереджаючими, передусім завдяки впровадженню новітніх технологій та технічних рішень.

У **третьому розділі «Напрями інтеграції бібліотек до цифрового інформаційного простору»**, який складається з чотирьох підрозділів, окреслено основні напрями створення, інтеграції цифрових активів, особливості віртуалізації інформаційних продуктів і послуг, тенденції розвитку соціокомунікаційної діяльності бібліотек у цифровому просторі, напрями їх реалізації в системі новітніх медіа.

Доведено, що лейтмотивом створення цифрових активів є перманентна адаптація до процесів еволюції технологій, інструментальних засобів, цифрової конвергенції каналів, форматів, сервісів, трансформації інформаційних потреб суспільства. Зазначено, що розвиток цифрових активів передбачає одночасне вирішення проблем переведення в цифровий формат накопиченої людством матеріальної духовної спадщини; опрацювання об'єктів, масивів, потоків новоствореної плинної цифрової інформації; інтеграції на міжнародному, національному, регіональному, локальному рівнях різноманітних колекцій, електронних фондів, бібліотек і забезпечення їх підтримки в актуальному стані; застосування аналітичної об-

робки цифрових масивів для продукування нових знань; надання відкритого доступу до цифрових активів, знанєвих ресурсів.

Зазначено, що окремою проблемою є збереження цифрових активів бібліотек. З одного боку, ідеальна модель збереження – це послідовне перекодування в електронний формат документального спадку людства із можливістю забезпечення початкової концептуальної цілісності в цифровому медіапросторі, що вможливить у довгостроковій перспективі відтворити не лише цифрові дані про об'єкти та явища, а й їхні цифрові еквіваленти, описи важливих характеристик, якостей, смислової контекстуалізації, необхідних для забезпечення повноцінного використання цифрової інформації з плином часу. З іншого боку, цифрове збереження передбачає визначення найбільш уразливих категорій об'єктів, ситуація втрати яких є особливо небезпечною: наукових даних, активів цифрового походження, контенту соціальних медіа, ресурсів, не охоплених процесами веб-агрегації; унікальних колекцій, об'єктів культурної спадщини, що мають надзвичайну цінність для соціуму.

На основі опрацювання 185 сайтів національних бібліотек складено умовний рейтинг їх популярності у світі. Найвищі позиції мають сайти Бібліотеки Конгресу США, НБ Франції та Японії; портал НБУВ посідає 27 місце. Сайти функціонують у 17 інтернет-сегментах. Найвищі метрики відвідуваності показали ресурси НБ Катару, Південної Кореї, Чехії, Азербайджану, Данії, Сінгапуру, Мексики та ін. (глибина переглядів від 10,6 стор./корист.; час перебування користувачів 8:54 год. на день); найнижчі – НБ Китаю (0:31 год., 2,2 стор./корист.), Македонії (0:42 год., 1 стор./корист.). На основі аналізу мережевого трафіка сайтів НБ виявлено переважання відвідування користувачами сайтів з пошукових систем (серед. показ. 38%) над показниками прямих заходів (серед. показ. 24,2%), реферальними посиланнями (серед. показ. 16,6%). Виявлено трафік сайтів національних бібліотек із 24 соціальних медіа та месенджерів. Рекламний трафік мають 39% НБ. Мобільні додатки пропонують 19 бібліотек національного рівня різних країн світу.

На основі аналізу функціонування масштабних цифрових активів констатовано: лідерські позиції в цифровому просторі, з точки зору об'ємів й охоплення представленого культурного різноманіття, посідають проекти електронних бібліотек, розгорнуті на міжнародному, національному, міжгалузевому, інституціональному рівнях. Парадигма цифровізації наукового контенту, пов'язана з розвитком відкритих архівів, нині кардинально оновлюється. На фоні еволюції

наукового запису від друкованого до цифрового, змінюються моделі управління даними та знаннями, розширюються межі академічної комунікації, підвищується реагентність останньої. Лідерські позиції в розвитку Відкритого доступу мають США, Великобританія, Німеччина. Україна за останній рік у загальносвітовому рейтингу подолала 5 позицій (з 15 на 10 місце), випередивши Канаду, Францію, Італію, Китай, Австралію. Визначальною стає діяльність по здійсненню зарубіжними бібліотеками масштабного веб-архівування.

Зауважено, що перспектива розвитку цифрових активів бібліотек неможлива без нагальних законодавчих, техніко-технологічних та організаційних узгоджень. Слід комплексно врегулювати питання визначення меж електронних бібліотечних фондів, принципів комплектування, селекції друкованих та електронних документів, подолання фрагментації ресурсів, збереження паритетів традиційних фондів й активів цифрового походження та ін.

Підкреслено, що подальша цифровізація бібліотек потребує також якісного оновлення спектра інформаційних продуктів та послуг. Традиційно маючи високий потенціал управління інформацією та знаннями та користуючись гнучкими можливостями цифрових технологій, в аспекті аналітичної обробки, контекстуалізації, зв'язаності інформації, застосування інформаційного моделювання та загальної зміни ключових підходів до процесів пошуку, опрацювання, консолідації, збереження, надання та трансляції інформації і знань, бібліотеки створюють нову якість інформаційної продукції. Це сприяє оновленню самої моделі сучасного інформаційного продукту бібліотеки, який складається з семантичної складової та сервісної компоненти, основаної на використанні постійно зростаючих можливостей новітніх гіпермедіа. Інформаційні продукти та послуги бібліотек, що реалізуються в цифровому медіасередовищі, дозволяють ефективніше задовольняти інформаційні потреби окремих аудиторій користувачів, формувати «інтелектуальні» інтереси соціуму.

Акцентовано, що важливим аспектом реалізації бібліотек у цифровому просторі стає можливість залучення користувачів до процесів створення та розвитку цифрових активів. Бібліотекам уже недостатньо лише володіти соціально важливими інформаційними об'єктами та створювати статичні колекції. Завдяки технологічному прогресові та процесам соціокультурної динаміки загальний доступ до них та можливість обробки є так само важливий, як і володіння та збереження. Сучасні користувачі набагато більше зацікавлені в отриманні доступу саме до необробленого контенту, вільного для

коригування, креативного опрацювання, масового завантаження на основі технологічних платформ, інноваційного інструментарію, спеціалізованих застосунків та ін. Нові завдання для бібліотек – це створення цифрових активів, розвиток соціокомунікаційної діяльності в цифровому просторі, налагодження конструктивного діалогу з аудиторією користувачів. Надзвичайно ефективним є краудсорсинг – соціокомунікативна технологія, що дозволяє бібліотекам нарощувати потенціал для управління контентом поза своїми інституціональними межами. Його застосування докорінно змінює соціокомунікаційне середовище бібліотечних установ, долучаючи до монополії основних процесів бібліотечної діяльності безпосередньо користувачку аудиторію. Потенціал краудсорсингу дозволяє залучати ініціативних користувачів, здатних до інноваційного креативного мислення, продукування нових ефективних ідей, здійснення добровільної діяльності заради суспільно значущої мети. Краудсорсинг є технологію управління зворотним зв'язком між бібліотекою й суспільством, інструментом налагодження конструктивної взаємодії й досягнення рівноваги між ними; сприяє пошуку нових інформаційних об'єктів, тем і технологій створення цифрових колекцій, дозволяє оптимізувати опрацювання великих обсягів цифрового контенту та ін.

Зазначено, що окреслення перспектив ефективного побутування бібліотек у цифровому медіапросторі пов'язане з процесами розгортання новітніх медіа. Використання бібліотеками їх потенціалу, популярності та доступності в суспільстві надають можливості змістити акценти діяльності з моделі обслуговування читачів на модель інформаційного супроводу, розширювати аудиторію користувачів, досліджувати інформаційні потреби останніх, просувати масові та персоніфіковані інформаційні продукти та послуги, залучати відвідувачів до активної участі в різноманітних бібліотечних проектах тощо. Аналіз представленості бібліотек у сегменті соціальних медіа дозволив констатувати першість зарубіжних бібліотек у досвіді їх опанування – у середньому одна бібліотечна установа просувається одночасно в 3 соціальних платформах, українська – у 2. Виявлено тенденцію тяжіння бібліотек до соціальних медіа «національного вподобання»; більшу поширеність й ефективність централізованої моделі просування на противагу дисперсній. Підкреслено непересічне значення для бібліотечної практики мультидисциплінарних соціальних мереж для вчених. Підтверджено: соціальні медіа є ефективними комунікаційними та маркетинговими каналами просування й популяризації веб-проектів бібліотек: серед опрацьованих 185

сайтів НБ потужний трафік із соціальних медіа показали 95; серед 36 сайтів українських бібліотек – 33. Системно окреслено конструктивний процес реалізації і просування бібліотек у соціальних медіа.

У четвертому розділі «**Контент-стратегія бібліотек у системі електронних комунікацій**», який складається з трьох підрозділів, досліджено проблематику реалізації бібліотек у процесах поширення цифрового контенту, запровадження соціокомунікаційних технологій управління бібліотечною діяльністю в цифровому просторі та управління процесом споживання інформації.

Зазначено, що за нової мережевої гіпертекстуальної парадигми, кардинальна зміна способів відтворення, опрацювання, збереження й трансферу інформації, спричинила виникнення критичної маси цифрового контенту. Інфраструктура агрегації стала надскладною, повільною, громіздкою. Тенденція виокремлення різних типів інформаційного контенту в цифровому медіасередовищі та глобального охоплення ними користувачьких аудиторій призвела до непрозорості основних процесів створення, завантаження, дублювання, контролю поширення та використання інформації. Усе це негативно позначилося на ролі та значущості активів бібліотечних установ у цифровому просторі та загальному стані розвитку бібліотечно-інформаційної сфери діяльності. Експоненціальне збільшення обсягів цифрового контенту й інтерактивність новітніх методів його поширення зумовили нові реалії інформаційного обслуговування та трансформацію моделей виробництва й споживання інформації, що остаточно зруйнувало монополію бібліотек на генерацію та дистрибуцію інформації. Водночас долучення користувачів до процесів продукування інформації, «звільнення авторства» майже витіснили на периферію суспільних інтересів соціально значущий культурний і науковий контент. Ключовими факторами конкуренції в сучасній контент-індустрії стали: бюджет часу, проведеного в медіа для отримання користувачем інформації, тобто «таймінг утримання»; «контентна реакція» – зворотний зв'язок з користувачькою аудиторією та стратегії контентного просування в цифровому просторі.

Визначено, що основним завданням контентної реалізації бібліотек у цифровому медіапросторі має бути системне створення та розгортання веб-проектів, які відповідатимуть ментальним моделям користувачів. При цьому їх розгортання слід спрямовувати на управління інформаційними пріоритетами користувачької аудиторії через здійснення зворотного зв'язку з нею; дослідження мотивацій, очікувань, досвіду, інтересів та запитів користувачів; утримання

уваги та задоволення їх унікальних інформаційних потреб; залучення до процесів інформаційного виробництва.

Зазначено, що перспективою розвитку бібліотек стає формування виваженої контент-стратегії – послідовного, гнучкого, стійкого до невизначеності цифрових умов стратегічного плану бібліотеки. Її реалізація дозволить змістити акцент діяльності бібліотечних установ в електронному технологічному просторі від уже традиційних процесів створення цифрових ресурсів та активів до розвитку змістовної складової цифрового контенту і якісно нових можливостей його просування в різноманітних медіа. Утілення контент-стратегії дозволить бібліотекам освоїти роль агрегатора контенту в новому технологічному ландшафті, надасть можливість напрацювати та зміцнити зв'язки з партнерськими установами, організаціями культурної спадщини, комерційним сектором та користувацькою аудиторією, уможливить системний контроль за підвищенням якості своїх даних та ін.

Акцентовано, що застосування соціокомунікаційних технологій у бібліотечно-інформаційній діяльності сприяє врівноваженню темпів технологічного й соціального розвитку бібліотек у цифровому медіапросторі; надає можливості виокремити способи оптимальних соціальних дій, виявити та застосувати приховані резерви, інноваційні механізми життєдіяльності з метою ефективного долучення до цифрового медіапростору, соціокультурного середовища й сучасних цивілізаційних процесів.

Зазначено, що цифрова адаптація бібліотек передбачає вирішення проблем створення, оптимізації та просування їх цифрових активів. Важливою серед них стає управління процесом споживання інформації в цифровому медіапросторі. Його здійснення уможливується через моделювання поведінки користувачів, яке передбачає адаптацію інфраструктури й інтерфейсів веб-проектів бібліотек до прогнозованих та, навіть, сформованих інформаційних потреб аудиторії користувачів. Важливу роль при цьому відіграє застосування інноваційних технологій подання інформаційних об'єктів, способів оперування ними; налагодження ефективної взаємодії користувачів з ресурсом, надання широкого спектра інструментів для реалізації освітніх, наукових, дозвіллевих потреб; організація віртуального простору й інструментарію для вможливлення ефективної комунікації в межах соціальних та наукових співтовариств.

Уточнено, що управління процесом споживання інформації відбувається за умови участі користувацької аудиторії у створенні веб-

проектів бібліотек на різних етапах – від проектування віртуального осередку, його модифікації до безпосереднього використання та позиціонування в мережі. Реалізація проектів має відбуватися через максимальне наближення користувачів до процесів формування та трансляції інформаційних об'єктів, активізацію зворотного зв'язку, делегування функцій щодо управління контентом; застосування технологій соціальної взаємодії; використання краудсорсингу, цифрового, вірусного маркетингу й інших соціокомунікаційних технологій. Це стає важливим кроком у просуванні цифрової стратегії та визначенні нової ролі бібліотек у цифровому просторі.

Зауважено, що головною метою управління процесом споживання інформації в цифровому просторі є посилення позитивних та коригування негативних чинників розвитку цифрового медіапростору. Для бібліотек реалізація означеної функції можлива не лише завдяки створенню й вдосконаленню власних наукових і соціокультурних проектів, а й на основі їхньої інтеграції із цифровими активами інститутів наукової і культурної спадщини, освітніх та громадських організацій, комерційних компаній, які вже мають потужні спільноти користувачів, лояльних до культурного контенту. Вельми важливим для формування та просування «позитивного» контенту є використання переваг соціальних медіа.

У п'ятому розділі «**Стратегії цифрової модернізації бібліотек у медіапросторі глобального суспільства**», який складається з двох підрозділів, досліджено нормативно-правові засади функціонування бібліотек у цифровому медіапросторі та проблематика інтеграції вітчизняних бібліотечних установ до євроатлантичного цифрового контенту.

Зазначено, що магістральною проблемою розвитку цифрової модернізації бібліотек у медіапросторі глобального суспільства є невідповідність тенденцій поступу цифрового всесвіту та законодавчих ініціатив щодо реалізації основної місії бібліотечних установ. З одного боку, законодавство, сформоване в доцифровому світі, продовжує виконувати свої функції в цифрову епоху, але потребує значного доопрацювання. З іншого – цифрові технології еволюціонують швидше, ніж переглядаються нормативно-правові акти та угоди на національному та міжнародному рівнях.

Акцентовано, що розвиток цифрового медіапростору супроводжується виробленням технологій його опрацювання, які з юридичної точки зору не можуть застосовуватися; мають місце прецеденти протидії національних і міжнародних законодавчих норм.

Розгортання цифрового медіапростору та інноваційний потенціал цифрових технологій все чіткіше позначають напруженість у відносинах між особистими, національними інтересами та законами формування глобального інформаційного простору, викликають стурбованість щодо невирішеності питань добросовісного використання та вільного доступу до інформації, безпеки, конфіденційності даних, етичних проблем, а також соціальних вигод та витрат. Означені виклики потребують унесення відповідних змін до існуючого законодавства, які б закріпили необхідний баланс між захистом інтересів правовласників і суспільним благом, надали бібліотекам можливості вжити всіх необхідних заходів для збереження цифрової спадщини. Нагальним є узгодження національних підходів у цій галузі, сприяти якому мають такі міжнародні організації, як ІФЛА, ЮНЕСКО, ВОІВ та інші громадські та політичні об'єднання.

Серйозною перешкодою для реалізації функцій бібліотек у цифровому просторі стають проблеми, вирішення яких пов'язано з правовими колізіями: формування трансграничного інформаційного простору; використання систем електронного обміну інформації; переміщення значної частини інформаційного ринку в кіберпростір; невирішеність питань добросовісного використання, вільного доступу до інформації; невизначеність змісту й правової природи концептів авторства та власності в цифровому середовищі; необхідність пошуку збалансованості між вільним доступом до інформації та захистом прав інтелектуальної власності; проблема визначення якості, надійності інформаційних об'єктів, запобігання трансляції недостовірної інформації, спаму; відсутність механізму правового забезпечення інформаційної безпеки людини, країни, соціуму загалом.

Доведено, що для українських реалій невідкладні зміни в законодавчій базі мають стосуватися в першу чергу діяльності бібліотек як некомерційних організацій, основним завданням яких є збереження аналогових і цифрових матеріалів, яким загрожує зникнення. Узгодження потребують питання внесення поправок до вітчизняного законодавства про авторське право, практик щодо укладання ліцензійних угод, створення та функціонування цифрового контенту, застосування різноманітних технологій його опрацювання. Вельми необхідним є: перегляд законодавчих ініціатив щодо політик і процедур передачі на збереження обов'язкового примірника електронних документів з урахуванням поточної міжнародної практики для запобігання розбіжностям у правилах його надання бібліотеками; звернення до питання законодавчого узгодження процесів

збереження інформаційних об'єктів, авторство яких не вдалося встановити. Це уможливить застосовування новітніх методів цифрової обробки, поліпшить доступ до вітчизняної культурної, наукової спадщини в цифровому форматі. Конче необхідне законодавче закріплення зобов'язань зі збереження уповноваженими установами вітчизняного інтернет-контенту з використанням таких методів збору матеріалів у мережі, як масштабна веб-агрегація контенту. З метою уникнення дублювання діяльності по створенню, наданню копій цифрових матеріалів важливим є закріплення в законодавстві норм корпоративної взаємодії установ стосовно питань створення, збереження, міграції, надання цифрового контенту.

Підкреслено, що прийнятність та можливість реалізації вищевикладених підходів уже сьогодні має стати предметом для дискусії на інституціональному та національному рівнях між зацікавленими сторонами – учасниками спільної діяльності щодо збереження цифрової спадщини (бібліотеками, архівами, музеями й іншими соціокомунікаційними структурами), вигодоотримувачами зберігання, правовласниками, законодавцями, посадовими особами.

Доведено, що інтеграція вітчизняних бібліотек у євроатлантичний та світовий цифровий простір відкриває нові грані та можливості репрезентації, популяризації у світових мережевих комунікаціях національної культурної та наукової спадщини, інтелектуальних здобутків України, здійснення виключно позитивного впливу на розвиток міжнародної комунікації, процесів інтеграції України в Європейську спільноту.

Зазначено, що переважна більшість ініціатив наближення європейської інтеграції, до яких дотичні бібліотечні установи, є внутрішніми й орієнтовані на українське суспільство. Проте бібліотеки мають великий потенціал щодо презентації та популяризації у світових мережевих комунікаціях національної культурної спадщини, літератури, мови, мистецтва, інтелектуальних здобутків України.

Підсумовано, що пріоритетними завданнями інтеграції бібліотек до цифрового євроатлантичного простору є: переведення в електронний формат та збереження культурної, наукової й цифрової спадщини; створення, актуалізація та популяризація різноманітних цифрових ініціатив; розробка спеціалізованого прикладного техніко-технологічного інструментарію; юридичні, економічні, організаційні та технічні узгодження, урегулювання питань стандартизації, цифрової уніфікації, контролю якості, застосування соціокомунікаційних технологій тощо.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто поставлену мету, вирішено всі завдання, що дозволило дійти основних наукових висновків:

1. Актуальність дослідження зумовлена реаліями цифрового медіапростору – техніко-технологічними інноваціями, розвитком мережевого середовища, еволюцією комунікаційних засобів, вражаючими темпами продукування контенту, які породжують принципово нову інформаційно-комунікаційну ситуацію та створюють прецедент для бібліотечно-інформаційної сфери діяльності. Зрушення від аналогової до цифрової парадигми позначають поступ від процесів формування локальних інфосередовищ до створення глобального медіапростору, а для бібліотек – перехід від власної замкненої інфраструктури до використання потенціалу всевітнього цифрового медіапростору. Його розгортання надає бібліотекам нових можливостей для реалізації місії соціокомунікаційних інституцій інформаційного суспільства, окреслює механізми активізації їхньої інноваційної діяльності, перспективи змін параметрів розвитку за цифрової доби, пропонує широкий спектр інструментарію для оптимізації інформаційного виробництва.

Водночас, адаптація до цифрових реалій потребує визначення нової стратегії і тактики розвитку бібліотечних установ, реалізація яких неможлива без осягнення й аналізу феномену цифрового простору, тенденцій його розгортання, спектру технологій. З'ясування цифрової перспективи бібліотек має ґрунтуватися на визначенні специфіки нових форм комунікації, взаємодії, самобутності, співпраці, конфігурації цифрових середовищ, віртуальних спільнот і світів, інноваційних комерційних, політичних стратегій, інноваційних способів виробництва, збереження, транслявання інформації та знань. Нагальною є проблема вирішення проблемного дуалізму, подолання «опозиції» та протиставлення цифрової та традиційної діяльності бібліотек. Окремого обґрунтування потребує зміщення акценту від «цифроцентричності» або «техноцентричності» до визначення соціально значущих ефектів цифрової адаптації бібліотек; окреслення можливостей використання в бібліотечно-інформаційній сфері діяльності механізмів, ресурсів, способів опрацювання та відтворення соціальної взаємодії в цифровому медіапросторі.

2. Дослідження тенденцій формування цифрового медіапростору дозволило дійти висновку, що на фоні сучасних процесів глобалізації світової економіки, активного впровадження новітніх тех-

нологій в усі сфери життєдіяльності людства й інтенсивних темпів розширення мережевого простору закономірним етапом розвитку системи електронних комунікацій стає формування мультимедійного й багатоплатформового медіапростору. Акцентуація його дослідження зумовлена початковим етапом становлення, накопичення подій, фактів, обґрунтування умов формування, визначення технологій медіатизації глобального медіапростору; актуалізацією технологічної, медіальної та соціальної проблематики, нагальною необхідністю оцінки нинішнього стану явищ та фундаментальних перетворень у соціокомунікаційній сфері суспільства, спричинених технологічними змінами.

Архітектоніка цифрового медіапростору набула складної композиції, яка відповідає сучасному техніко-технологічному базису, інформаційно-комунікативним потребам учасників інформаційного суспільства, рівневі реалізації комунікаційних відносин у соціумі. Основу цифрового медіапростору становлять цифрові технології, засоби виробництва, поширення й обміну інформацією, а також безпосередньо інформація. Реалії формування цифрового медіапростору характеризуються безпрецедентним зростанням масштабів та інтегрованістю в нього всіх сфер людської діяльності. Характерними ознаками цифрового медіапростору є динамічність, інкрементальність, нерівномірність розгортання меж (асиметрія, регіоналізація, вибірковість, сегментація) та, водночас, взаємозалежність, часова й просторова простежуваність, репрезентативна гнучкість, надзвичайно мінлива геометрія, які зумовлюють соціотехнічні трансформації бібліотечного соціального інституту.

Темпи та суперечливість світової динаміки розвитку цифрового медіапростору водночас є тригерами розвитку й додатковими дестабілізуючими чинниками формування інформаційного суспільства. З одного боку, преференції цифрового медіапростору сприяють подальшому розгортанню концептуальних декларацій глобального цивілізаційного процесу формування інформаційного суспільства. З іншого – посилюють амбівалентність і суперечливість соціокомунікативних реалій, коли вплив потужних учасників інформаційного суспільства призводить до відсутності конкурентності ділового середовища, монополізації інформаційної сфери виробництва, ринків, диктатури визначення векторів формування інформаційного мейнстріму та фактичної ізоляції окремих країн, регіонів, інституцій, спільнот, індивідуумів, що залишаються «від'єднаними» через неспроможність, часткову обмеженість продукування, транс-

ляції, здобуття, аналізу й споживання інформації та знань. Найчастіше обмеження викликані корпоративним і державницьким домінуванням, контролем над правами та свободами в суспільному житті, залежним становищем інформаційно бідних учасників інформаційного суспільства.

3. Обґрунтування теоретико-методологічних засад розвитку бібліотек України в цифровому медіапросторі потребувало звернення до класичних досліджень авторів: Z. Bauman, D. Bell, K. E. Boulding, M. Castells, J. K. Galbraith, N. Luhmann, H. Marcuse, Y. Masuda, H. M. McLuhan, A. Toffler, A. Touraine. Теоретичним підґрунтям дослідження концепції розвитку бібліотек за цифрових умов стали праці: О. В. Воскобойнікової-Гузєвої, В. М. Горового, Т. Ю. Гранчак, І. О. Давидової, В. О. Ільганаєвої, О. М. Кобелева, В. О. Копанєвої, Н. Е. Кунанець, Н. М. Кушнарєнко, Д. В. Ланде, О. В. Ліндеман, І. В. Лобузїна, К. В. Лобузїної, О. С. Онищенка, М. І. Сенченка, Д. В. Соловянєнка, А. А. Соляник, В. К. Степанова, О. В. Сьютюренка, Г. В. Шемаєвої, Я. Л. Шрайберга, Т. О. Ярошенко. Праці цих науковців сприяли аналізу різних точок зору щодо діяльності бібліотек в умовах безперервного розгортання цифрового медіапростору, з'ясуванню їх ролі в процесах створення соціального капіталу за цифрової ери.

4. Методологічним підґрунтям дослідження є системний, когнітивний, соціокомунікативний, синергетичний підходи та джерелознавчий, термінологічний, статистичний методи, контент-аналіз, методи веб-аналітики та порівняльного аналізу. Методологічний інструментарій системного підходу допоміг дослідити особливості та різновекторність тенденцій формування, темпів і суперечливість світової динаміки розгортання цифрового медіапростору. Системний підхід дозволив констатувати: адаптаційна стійкість, рівноваги «бібліотека – цифровий медіапростір» проявляється, з одного боку, у відповідності технологій, організаційної культури, характеристик, форм діяльності бібліотечної установи вимогам цифрового простору, з іншого – у здатності бібліотеки виконувати соціокомунікаційні функції в цифровому просторі. Системний підхід допоміг простежити взаємообумовленість, значущість та невідворотність системних трансформацій у бібліотечно-інформаційній сфері, пов'язаних з цифровим прогресом й обґрунтувати доцільність і необхідність прискорення формування адаптаційних стратегій реалізації бібліотек. Використання когнітивного підходу вможливило визначення стратегічного місця бібліотек в глобальному

електронному медіасередовищі й окреслення їх визначної ролі у розкритті когнітивно-ціннісних та комунікаційних якостей пізнавальної діяльності суспільства, опосередкуванні когнітивної діяльності в цифровому медіапросторі. Застосування соціокомунікативного підходу дозволило простежити концептуальний зв'язок між тенденціями розгортання цифрового простору й оновленням стратегій розвитку бібліотечних установ; обґрунтувати сутність адаптації бібліотеки до реалій цифрового простору через формування цілеспрямованих комунікаційних стратегій реалізації її потенціалу. Застосування синергетичного підходу сприяло обґрунтуванню адаптації як самоорганізованого процесу розвитку бібліотеки в цифровому медіапросторі, в якому під дією біфуркації виникають нестійкі стани, що викликають перебудову як самої бібліотечної установи, так і (частково) мережевого середовища.

5. У різних країнах цифрова адаптація бібліотек залежить від стадії інформатизації і цифрової еволюції суспільства, не збігається в термінах реалізації, пов'язана із загальнонаціональною, загальнодержавною ієрархією ціннісних орієнтирів, утвердженням у реальному житті соціального статусу бібліотечних установ. На процесі адаптації бібліотек до цифрового медіапростору позначається як позиція країни на старті інформаційної епохи, її спроможність створення та втілення концепцій інформатизації, соціальної інтеграції, інтелектуалізації суспільства, так і пріоритетність та ефективність реалізації державної політики розвитку бібліотечно-інформаційної галузі. У світі лідерські позиції цифрової адаптації належать бібліотекам розвинених країн, які вже увійшли в інформаційне суспільство й активно використовують різноаспектність процесів поступу його знаннєвої парадигми, усвідомлюючи важливість зростаючої ролі інформації, знань та цифрової інформаційної інфраструктури в розвитку практично всіх сфер життєдіяльності соціуму.

Більшість бібліотек України перебуває на первинній стадії освоєння та випробовування цифрових технологій, започаткування окремих ініціатив, що передують активній фазі цифрової адаптації. Під тиском цифрових реалій та всупереч відсутності системоутворюючих елементів – державної стратегії, спеціальної політики в цьому напрямі, фінансової підтримки, ефективних нормативно-правових механізмів, сучасного техніко-технологічного інструментарію – поступово здійснюється пошук «проривів», «точок зростання» бібліотечно-інформаційної галузі. Бібліотеки навчаються інтегрувати наявні ресурси, створювати принципово нові інформаційні продукти

та послуги, напрацьовують складні галузеві рішення – потужні цифрові проекти, що сприяє розширенню векторів практичної діяльності, утіленню її інноваційних напрямів, посиленню ресурсних і техніко-технологічних складників, реструктуризації бібліотечно-інформаційної галузі, окресленню нових можливостей налагодження соціокомунікаційної взаємодії з суспільством. Цифрова адаптація бібліотек стає гарантією отримання конкурентних переваг, запорукою швидкого та прорахованого реагування на динаміку розгортання цифрового медіапростору.

6. Основними напрямками інтеграції зарубіжних і вітчизняних бібліотечних установ до цифрового медіапростору є: створення мультисервісних цифрових активів; віртуалізація інформаційних продуктів та сервісної складової; просування в нових медіа; розгортання соціокомунікаційної діяльності бібліотек у електронному середовищі. Процеси локального формування традиційних колекцій поступаються місцем створенню інтегрованих цифрових фондів, участю в соціокультурних віртуальних проектах. Розгортання цифрових активів сприяє переходу від кількісних до якісних характеристик в оцифруванні. Оцифрування культурної спадщини і накопичення цифрового контенту розглядається як одна з магістральних тенденцій поступу сучасного соціокультурного розвитку, є об'єктивною умовою розвитку глобальної інформаційної цивілізації. Відбувається поповнення «цифрових полиць» через оновлення спектра мережевої продукції. Потужним напрямом є запровадження інноваційних фізичних або віртуальних (іноді гібридних) цифрових лабораторій бібліотек. З розвитком ресурсів Відкритого доступу якісно підвищується доступність наукового контенту, що спричиняє конструктивні зміни наукової комунікації, підвищення її реагентності; трансформує процеси управління даними, модель управління знаннями. Тенденції посилення ініціативи Open Access поступово актуалізують нову роль бібліотек у переформатуванні усталеної, «економічно обґрунтованої» та монополізованої видавцями практики розподілу наукової спадщини. Створення та поширення цифрових активів посилюють питання цифрового збереження, через запровадження відповідних технічних рішень, політики, удосконалення нормативно-правових основ, створення життєздатних, економічно сталих рішень. Про успішність і потужну динаміку реалізації означених напрямів свідчать дані стосовно затребуваності та зацікавленості контентом цифрових активів, широке коло аудиторій відвідувачів веб-осередків, наявність «ядра» постійних користувачів, по-

ступове напрацювання веб-репутації й авторитетності сайтів окремих бібліотек, зростаюча популярність форматів Library Labs, Fab lab, Open Lab, MakerSpace, HackerSpace, Placemaking та ін.

7. Контент-стратегія є конструктивним, послідовним, раціональним, водночас, гнучким та стійким до невизначеності умов цифрового медіапростору стратегічним планом бібліотек, що передбачає: широкомасштабне оцифрування друкованих документів, аналогових матеріалів, інших об'єктів; урізноманітнення цифрового контенту; відбору, агрегації контенту цифрового походження для збереження; створення розподіленої мережі сховищ цифрового збереження; організації довгострокового цифрового збереження на фізичному й логічному рівнях; формування системи цифрового інформаційного виробництва; забезпечення відкритого доступу до цифрової інформації; репрезентації та просування національного контенту в цифровому медіапросторі.

Контент-стратегія включає вісім взаємопов'язаних складових: контент, користувач, функціональність, якість, політика, інновації, архітектура, інфраструктура. Її реалізація передбачає системний аналіз, моніторинг та чітке спрямування на досягнення успіху в кінцевому результаті. Для підвищення адаптивності й ефективності бібліотечно-інформаційної діяльності в цифровому медіапросторі її обґрунтування має бути зорієнтованим на оптимізацію зв'язків між цифровими активами, користувачами, продуктами, послугами, партнерами. Необхідною умовою функціонування контент-стратегії бібліотек у цифровому медіапросторі є «аналогові доповнення», які включають ефективне керівництво, перегляд нормативно-правової бази, лобювання інтересів бібліотечних установ у законодавчих ініціативах, переформатування професійної освіти, формування пулу ініціатив і проєктів, вибудовування партнерських взаємозв'язків з соціокомунікаційними інституціями.

Контент-стратегія розвитку бібліотек спрямовується на усунення, зведення до мінімуму небезпек щодо швидких змін технологій і технологічних інфраструктур; має окреслювати підходи, технології та методи просування бібліотек у різних технологічних та соціокомунікаційних середовищах, з урахуванням геометрії цифрового медіапростору, яка віддзеркалює різні шаблі розвитку економіки, політики, культури нової інформаційно-когнітивної парадигми; уже сьогодні стимулює бібліотеки здобувати свою нішу в глобальному електронному середовищі, вибудовувати нові грані взаємодії із соціумом, віднаходити можливості бібліотечної сфери в піднесенні

інтелектуального та духовного потенціалу українського суспільства, його позиціонування на національному та міжнародному рівнях.

8. Нагальність системної адаптації до нових умов розвитку цифрового медіапростору й інноваційних моделей діяльності учасників інформаційного суспільства змушує вітчизняні бібліотеки переосмислити організаційні форми управління. Ієрархічна управлінська структура бібліотечно-інформаційної галузі в доцифрову еру не відповідає новим комунікаційним реаліям. В умовах мінливої геометрії цифрового медіапростору бібліотечній галузі необхідна надзвичайно гнучка форма управління, яка матиме вирішальне значення для успішного та тривалого функціонування в новій цифровій економіці. Цифрова модернізація бібліотек потребує нових типів керівництва, стилів управління та пошуку найоптимальніших моделей концептуального організаційного розвитку. Бібліотеки мають здійснити ментальний перехід до системи управління, що, на відміну від традиційної, такої, що базується на інтуїції керівника, зосереджена на достовірних та об'єктивних даних, оптимізації виробничих процесів, упровадженні передових цифрових і соціокомунікативних технологій.

Для цифрової адаптації бібліотек, запровадження нововведень, оптимізації та прогнозування подальшої успішної діяльності знання цифрового медіапростору мають бути ґрунтовнішими; необхідною є цифрова «доступність» технологій, користувачів, сегментів інформаційного ринку та ін.; актуальною стає інтерактивна взаємодія бібліотек з різними учасниками інформаційного суспільства в різних комунікаційних каналах. Усе це вможливується на основі застосування соціокомунікаційних технологій, що є засобом руху бібліотеки як соціальної системи до самоорганізації та самовдосконалення, інструментом її випереджаючого розвитку в динаміці процесів розгортання інформаційного суспільства. Використання соціокомунікаційних технологій дозволить гармонізувати технологічний та соціальний розвиток бібліотек, актуалізувати, виокремлювати способи оптимальних соціальних дій, виявляти й використовувати приховані резерви, а також усвідомлено генерувати на цій базі інноваційні механізми життєдіяльності з метою отримання оптимального соціального результату як умови ефективного долучення до соціокультурного середовища, цивілізаційних процесів.

9. На різних стадіях адаптації та функціонування в цифровому медіапросторі бібліотеки стикаються з юридичними проблемами, які потребують нагального вирішення, зокрема: унесення поправок до

законодавства про авторське право щодо створення та поширення електронних ресурсів і продуктів, електронної доставки документів, електронного копіювання, розвитку електронної видавничої справи; напрацювання норм, пов'язаних зі збереженням, міграцією, синдикацією та організацією доступу до культурної, наукової цифрової спадщини, організацією обслуговування користувачів з особливими потребами, отриманням обов'язкового примірника цифрових матеріалів, функціонуванням файлообмінних мереж, застосуванням різноманітних технологій агрегації й обробки великих цифрових масивів; організація колективної діяльності із залученням багатьох партнерів на міжнародному рівні, управління правами, укладання ліцензійних угод.

10. Важливим вектором розвитку адаптаційної стратегії вітчизняних бібліотек стає інтеграція в євроатлантичний і світовий цифровий контент. Його здійснення пов'язане з вирішенням питань: створення та позиціонування власних цифрових активів національної культурної спадщини, їх репрезентації в міжнародних проектах; створення техніко-технологічної інфраструктури, розгортання процесів взаємодії різних соціокомунікативних структур, визначення соціально-культурних та комунікаційних факторів подолання дискретності взаємовпливу різних учасників інформаційного суспільства.

Проведене дослідження не вирішує повністю проблеми розвитку бібліотек у цифровому медіапросторі. У подальшому слід обґрунтувати повний цикл опрацювання документних ресурсів бібліотек та організацію цифрового інформаційного виробництва; вивчити окремі аспекти інтеграції та цифрової реалізації вітчизняних бібліотек в євроатлантичному цифровому контенті; вирішити питання стандартизації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження:

1. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі : монографія / О. Ю. Мар'їна ; Харків. держ. акад. культури. — Харків : ХДАК, 2017. — 326 с.

2. Мар'їна О. Ю. Бібліотека у процесах формування цифрового контенту / О. Ю. Мар'їна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2012. — № 2. — С. 41–46.

3. Мар'їна О. Ю. Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. — 2012. — № 8. — С. 23–25.

4. Мар'їна О. Ю. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — 2012. — Вип. 36. — С. 105–114.

5. Мар'їна О. Ю. Інформатизація бібліотек України: стратегії опанування медіапростору / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — 2012. — Вип. 37. — С. 105–113.

6. Мар'їна О. Ю. Соціально-комунікаційні технології як засіб управління бібліотечно-інформаційною сферою діяльності / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. — 2013. — № 3. — С. 26–28.

7. Мар'їна О. Ю. Соціокомунікаційні технології в європейській бібліотечній освіті / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — 2013. — Вип. 40. — С. 125–132.

8. Мар'їна О. Ю. Використання краудсорсинг-технологій в діяльності зарубіжних бібліотек / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — 2013. — Вип. 41. — С. 212–221.

9. Мар'їна Е. Возможности и перспективы библиотечного краудсорсинга / Е. Мар'їна // Современная библиотека. — 2014. — № 3. — С. 30–34.

10. Мар'їна О., Струнгар А. Інструментальні методи моделювання поведінки користувачів та критерії ранжирування науково-інформаційних порталів у веб-просторі / О. Мар'їна, А. Струнгар // Бібл. вісн. — 2014. — № 4. — С. 22–26.

11. Мар'їна О., Струнгар А. Аналітичні технології Yandex Metrika на бібліотечному порталі / О. Мар'їна, А. Струнгар // Вісн. Книжк. палати. — 2014. — № 6. — С. 23–25.

12. Мар'їна О. Соціально-комунікаційні технології в трансформації бібліотечно-інформаційної сфери діяльності / О. Мар'їна // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — 2014. — Вип. 45. — С. 160–167.

13. Мар'їна О. Ю. Моделювання поведінки користувачів електронних бібліотек: із досвіду реалізації зарубіжних проєктів / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. 2015. — № 2. — С. 19–21.

14. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в епоху розвитку технологій Web 3.0 / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. — 2015. — № 7. — С. 18–20.

15. Мар'їна Е. Ю. Техничко-технологическая адаптация библиотек к цифровому пространству / Е. Ю. Мар'їна // Гуманитарный трактат. — 2016. — № 2. — С. 22–27.

16. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в медіапросторі сучасності / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. — 2016. — № 3. — С. 17–19.

17. Мар'їна О. Ю., Кобелев О. М. «Інформаційний аналіз і консалтинг» у системі підготовки спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери / О. Ю. Мар'їна, О. М. Кобелев // Бібл. вісн. 2016. — № 3. — С. 18–22.

18. Мар'їна О. Ю. Контент-стратегія бібліотек в цифровому середовищі / О. Ю. Мар'їна // Бібл. вісн. — 2016. — № 4. — С. 8–12.

19. Мар'їна Е. Ю. Организация взаимодействия пользователей с порталом электронной библиотеки / Е. Ю. Мар'їна // Электрон. б-ка. — Санкт-Петербург, 2016. — Вып. 7 : Научные основы и практика реализации цифровых проектов в сфере культуры и образования. — С. 125–133.

20. Мар'їна Е. Ю. Цифровое пространство: противоречия становления и развития / Е. Ю. Мар'їна // Молодий вчений. — 2016. — № 9 (36). — С. 335–339.

21. Мар'їна О. Ю. Веб-орієнтована концепція розвитку бібліотек в контексті еволюції веб-технологій / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. — 2016. — № 10. — С. 24–27.

22. Мар'їна Е. Ю. Особенности потребления информации в цифровом пространстве / О. Ю. Мар'їна // Молодий вчений. — 2017. — № 12 (52). — С. 139–142.

Наукові праці, в яких засвідчено апробацію результатів дослідження:

23. Мар'їна О. Ю. Краудсорсинг технології як інноваційна форма соціокомунікаційної взаємодії бібліотек / О. Ю. Мар'їна // Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 17–19 листопада 2010 р., м. Харків. — Харків : ХДАК, 2010. — С. 166–168.

24. Мар'їна Е. Ю., Мар'їн С. А. Социальные технологии в библиотеках как инновационная модель коммуникации / Е. Ю. Мар'їна, С. А. Мар'їн // Скворцовские чтения. Библиотечное дело – 2011: Библиотечно-информационная деятельность в условиях модернизации общества : материалы XVI междунар. науч. конф., 27–28 апреля 2011 г., г. Москва. — Москва : МГУКИ, 2011. — С. 476–478.

25. Мар'їна О. Ю., Мар'їн С. О. Соціальні медіа як ресурс розвитку бібліотечно-інформаційної галузі / О. Ю. Мар'їна, С. О. Мар'їн // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф., 17–19 травня 2011 р., м. Київ. — Київ : НАКККІМ, 2011. — С. 133–136.

26. Мар'їна О. Ю. Використання WEB 2.0 технологій у підготовці кадрів бібліотечної галузі / О. Ю. Мар'їна // *Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 19–20 квітня 2012 р., м. Харків.* — Харків : ХДАК, 2012. — С. 250.

27. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в сучасному медіапросторі / О. Ю. Мар'їна // *Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 22–23 листопада 2012 р., м. Харків.* — Харків : ХДАК, 2012. — С.181–182.

28. Мар'їна Е. Ю. Библиотека в современном медиа-пространстве: технологии и стратегии развития / Е. Ю. Мар'їна // *Короленківські читання 2013. «Бібліотеки, музеї, архіви у медіа-просторі регіону» : матеріали XVI міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 24 жовтня 2013 р. У 2 ч. Ч. 1 / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка.* — Харків, 2014. — С. 64–68.

29. Мар'їна О. Ю. Бібліотека он-лайн: нові ролі користувачів у формуванні цифрового контенту / О. Ю. Мар'їна // *Короленківські читання 2014. «Бібліотеки, архіви, музеї: формування цифрового регіонального простору» : матеріали XVII міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 8 жовтня 2014 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка.* — Харків, 2015. — С. 31–36.

30. Мар'їна О. Ю. Бібліотека на шляху від Web 2.0 до Web 3.0 / О. Ю. Мар'їна // *Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали міжнар. наук. конф. 6–8 жовтня 2015 р., м. Київ, НБУВ.* — URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/622> (дата звернення: 4.03.2018).

31. Мар'їна О. Ю. Віртуалізація інформаційних продуктів бібліотек / О. Ю. Мар'їна // *Проблеми розвитку документально-інформаційних систем у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Рівне, 10 лютого 2016 р. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т, каф. докум. комунікацій і бібл. справи.* — Рівне, 2016. С. 14–16. — URL: http://library.dk.rv.ua/depository/konf/I_konf_2016.pdf (дата звернення: 4.01.2018).

32. Мар'їна О. Ю. Контент-менеджмент як інструмент реалізації медіастратегії бібліотеки / О. Ю. Мар'їна // *Короленківські читання 2015. «Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку» : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 8 жовтня 2015 р. У 2 ч. Ч. 2 / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка.* — Харків, 2016. — С. 24–28.

33. Мар'їна О. Ю. Цифрові лабораторії бібліотек: від споживання контенту до його створення / О. Ю. Мар'їна // *Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 21–22 квітня 2016 р., м. Харків.* — Харків : ХДАК, 2016. — С. 293–294.

34. Мар'їна О. Ю. Адаптація бібліотек до цифрового простору: переосмислення соціальних змін / О. Ю. Мар'їна // *Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : матеріали міжнар. наук. конф., 4–6 жовтня 2016 р., м. Київ.* — Київ : НБУВ, 2016. — С. 215–218.

35. Мар'їна Е. Ю. Цифровые лаборатории библиотек: инновации в управлении контентом и данными / Е. Ю. Мар'їна // *«Библиотека как феномен культуры» : Информационные ресурсы библиотек в образовательной, научной и социокультурной среде : материалы IV междунар. конгр., 4–6 октября 2016 г., г. Минск.* — Минск, 2016. — С. 201–203.

36. Мар'їна О. Ю. Тенденції та суперечливість розгортання цифрового простору / О. Ю. Мар'їна // *Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 24–25 листопада 2016 р., м. Харків.* — Харків : ХДАК, 2016. — С. 120–122.

37. Мар'їна О. Ю. Цифрова стратегія розвитку бібліотек / О. Ю. Мар'їна // *Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек : матеріали міжнар. наук. конф., 3–5 жовтня 2017 р., м. Київ.* — Київ : НБУВ, 2017. — С. 390–392.

38. Мар'їна О. Ю. Цифрова модернізація мережі українських бібліотек / О. Ю. Мар'їна // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 23–24 листопада 2017 р., м. Харків.* — Харків : ХДАК, 2017. — С. 164–166.

Інші публікації:

39. Мар'їна О. Ю., Давидова І. О. Кафедра бібліотекознавства та соціальних комунікацій: до ювілею харківських бібліотекознавців / О. Ю. Мар'їна, І. О. Давидова // *Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр.* — 2011. — Вип. 34. — С. 83–91.

40. Технології створення інформаційних продуктів та послуг : прогр. та навч.-метод. матеріали до курсу для студ. спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія», спеціалізації «Бібліотекознавство та інформаційна діяльність» / Харків. держ. акад. культури ; уклад. О. Ю. Мар'їна. — Харків : ХДАК, 2013. — 48 с.

41. Паблік рілейшнз в бібліотеці : прогр. та навч.-метод. матеріали до курсу для студ. спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія», спеціалізації «Бібліотекознавство та інформаційна діяльність» / Харків. держ. акад. культури ; уклад. І. О. Давидова, О. Ю. Мар'їна. — Харків : ХДАК, 2014. — 44 с.

42. Інформаційний аналіз і консалтинг : прогр. та навч.-метод. матеріали до курсу для студ. спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» / Харків. держ. акад. культури ; уклад. О. М. Кобелев, О. Ю. Мар'їна. — Харків : ХДАК, 2015. — 50 с.

43. Міжнародне співробітництво у бібліотечно-інформаційній сфері : конспект лекцій до курсу для студ. спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія», спеціалізації «Бібліотекознавство та інформаційна діяльність» / Харків. держ. акад. Культури ; уклад. О. Ю. Мар'їна. — Харків : ХДАК, 2016. — 68 с.

44. Мар'їна О. Ю. Цифрові лабораторії в університетських бібліотеках: від зарубіжного до вітчизняного досвіду / О. Ю. Мар'їна. — URL: <http://library.nlu.edu.ua/biblioteka/kr-st-2017/Mariina.pdf> (дата звернення: 4.04.2018).

45. Мультимедійні технології в бібліотеках: прогр. та навч.-метод. матеріали до курсу для студ. зі спец. 029. «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» / Харків. держ. акад. культури ; уклад. О. Ю. Мар'їна, Г. В. Шемаєва. — Харків : ХДАК, — 2018. — 44 с.

АНОТАЦІЯ

Мар'їна О. Ю. Бібліотеки України в цифровому медіапросторі: теоретико-методологічні засади розвитку. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. — Харківська державна академія культури. — Харків, 2018.

Дисертацію присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню перспектив розвитку бібліотек України, визначенню шляхів їх адаптації до цифрового медіапростору. Проаналізовано тенденції формування, динаміку розвитку цифрового медіапростору. Встановлено рівень соціотехнічного розвитку бібліотек України, продемонстровано їх поступову адаптацію до цифрового медіапростору, констатовано початкову стадію цифрової модернізації. Виокремлено п'ять рівнів цифрової модернізації вітчизняних бібліо-

тек. Визначено напрями інтеграції зарубіжних і вітчизняних бібліотечних установ до цифрового медіапростору.

На основі вебметричного аналізу 185 сайтів національних бібліотек складено умовний рейтинг популярності у світі 130 з них. Відзначено потужну динаміку створення та наповнення ресурсів Відкритого доступу. Окреслено перспективи ефективного побутування бібліотек у нових медіа. Запропоновано реалізацію контент-стратегії розвитку бібліотек у цифровому медіапросторі.

Акцентовано, що врівноваженню темпів технологічного й соціального розвитку бібліотек у цифровому медіапросторі сприяє запровадження соціокомунікаційних технологій; переосмислення організаційних форм управління; удосконалення нормативно-правових засад функціонування в цифровому просторі. В якості перспективного вектора розвитку адаптаційної стратегії бібліотек України розглянуто можливість їх інтеграції в євроатлантичний та світовий цифровий контент.

Ключові слова: бібліотека, цифровий медіапростір, цифрова адаптація бібліотек, цифрова модернізація бібліотек, контент-стратегія.

АННОТАЦИЯ

Марьина Е. Ю. Библиотеки Украины в цифровом медиапространстве: теоретико-методологические основы развития. — Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.03 — книговедение, библиотековедение, библиографоведение. — Харьковская государственная академия культуры. — Харьков, 2018.

Диссертация посвящена теоретико-методологическому обоснованию перспектив развития библиотек Украины, определению путей их адаптации в цифровом медиапространстве. Проанализированы тенденции формирования, динамика развития цифрового медиапространства. Определен уровень социотехнического развития библиотек Украины, продемонстрирована их постепенная адаптация к цифровому медиапространству, констатирована начальная стадия цифровой модернизации. Выделены пять уровней цифровой модернизации отечественных библиотек. Определены направления интеграции зарубежных и украинских библиотечных учреждений в цифровое медиапространство.

На основе вебметрического анализа 185 сайтов национальных библиотек составлен условный рейтинг популярности в мире 130 из них. Акцентируется мощная динамика создания и наполнения ресурсов Открытого доступа. Определены перспективы эффективной реализации библиотек в новых медиа. Предложена реализация контент-стратегии развития библиотек в цифровом медиапространстве.

Акцентируется: уравниванию темпов технологического и социального развития библиотек в цифровом медиапространстве способствует внедрение социокommunikативных технологий; переосмысления организационных форм управления; совершенствование нормативно-правовых основ функционирования в цифровом пространстве. В качестве перспективного вектора развития адаптационной стратегии библиотек Украины рассмотрена возможность их интеграции в евроатлантический и мировой цифровой контент.

Ключевые слова: библиотека, цифровое медиапространство, цифровая адаптация библиотек, цифровая модернизация библиотек, контент-стратегия.

ANNOTATION

Marina O. Y. Libraries of Ukraine in digital media space: theoretical and methodological principles of development. — Qualifying scientific work. Manuscript.

Thesis for the Doctor Degree in Social Communications, speciality field — 27.00.03 — Book Science, Library Science, Bibliography — Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, 2018.

The thesis focuses on providing theoretical and methodological grounds of the future development of Ukrainian libraries and on determining their ways of adaptation to digital media space.

The main tendencies of the formation and dynamics development of digital media space have been described in the thesis. The theoretical principles and the methodology of the research have been determined. It has been stated socio-technical development level of Ukrainian libraries, shows their gradual adaptation to digital media space and allows identifying the initial stage of digital modernization. Five levels of digital modernization of Ukrainian libraries have been marked out.

The main prospects of foreign and Ukrainian libraries integration into the digital media space have been determined: development of multi-service digital assets – websites, portals, databases, electronic catalogues, electronic libraries, open archives, interactive digital projects, web

archives, etc; virtualization of information products, services and service components; promotion in media; establishment of socio-communication library work in global technological digital space.

The reference top-list of 130 websites of national libraries out of 185 websites has been compiled with the help of webometric analysis. The analysis of functioning of extensive digital assets has allowed to state that the development of digital libraries projects at the international, national and institutional levels occupies the leading positions. It has been specified that development and provisioning of open access resources have good performance. The necessity of deployment of massive digitization and web-archiving projects in Ukraine, which have been implemented successfully by foreign libraries, has been emphasized.

It has been noted that outlining future effective development of libraries in digital media space is associated with the processes of new media deployment. The analysis of the representation of libraries in their content has allowed verifying the leadership of foreign libraries in using social media platforms – at average, foreign libraries are advertised simultaneously in 4 social media platforms, Ukrainian libraries – in 3. The tendency of using social media of «national preferences» and majority and effectiveness of the centralized model of social media usage versus dispersed model has been revealed. The importance of multidisciplinary social networks for scientists of Library Science has been emphasized. It has been confirmed that social media is an effective communication and marketing channel for the promotion and popularization of library web-projects.

The implementation of a content strategy for the development of libraries in digital media space – a consistent, flexible, uncertain digital environment of the strategic plan of library has been offered. The components of the strategy are: content, users, functionality, quality, policy, innovation, architecture and infrastructure.

It has been emphasized that introduction of socio-communicational technologies; rethinking of structural forms of management; improving the legal framework of functioning in digital media environment balances technological and social development of libraries in digital media space. The mentioned above innovations lead library as a social system to self-organization and self-improvement and serve as a tool for its development in the processes of information society deployment.

The possibility of integration into Euro-Atlantic and world digital content has been considered as a future development course of Ukrainian library adaptive strategy. It involves formation and positioning of own

digital assets of the national cultural heritage, representation in international projects; establishment of technical and technological infrastructure, deployment of interaction processes of various socio-communicative structures, identification of socio-cultural and communication factors of overcoming the interaction discreteness of different participants in information society.

Keywords: library, digital media space, digital adaptation of library, digital modernization of library, content strategy.

Підписано до друку 27.08.2018 р. Формат 60x84 1/16
Гарнітура «Times». Друк. ризограф.
Умов. друк. арк. 1,9. Тираж 100 прим. Зам. №

ХДАК, 61057, Харків-57, Бурсацький узвіз, 4.

